

УДК 008

Solega Dorota**ODRODZENIE POLSKIEJ KULTURY NA UKRAINIE
I ROLA MUZYKI LUDOWEJ W PROCESACH
POBUDZANIA ŚWIADOMOŚCI ETNICZNEJ POLAKÓW
UKRAINY****Соленга Д.****ВІДРОДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
В УКРАЇНІ І РОЛЬ НАРОДНОЇ МУЗИКИ В ПРОЦЕСАХ
ПРОБУДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ
ПОЛЯКІВ УКРАЇНИ**

Стаття представляє стан і зміни культури поляків в Україні, які мали місце в ХХ і ХХІ ст. Автор зосереджує увагу на ролі полонійних організацій та органів, що діють у рамках їх з метою пробудження етнічної ідентичності. Розглядається також питання розуміння власного походження та культурної самоідентифікації членами польського етносу, відсилаючись, значною мірою, до категорії народної музики та її впливу на етнічну свідомість.

Ключові слова: поляки в Україні, етнічна свідомість, народна музика, полонійні організації.

Соленга Д.**ВОЗРОЖДЕНИЕ ПОЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ В УКРАИНЕ
И РОЛЬ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ В ПРОЦЕССАХ
ПРОБУЖДЕНИЯ ЭТНИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ
ПОЛЯКОВ УКРАИНЫ**

Статья представляет состояние и изменения культуры поляков в Украине, которые имели место в ХХ и ХХІ в. Автор обращает внимание на роль полонийных организаций и органов, которые действуют в их рамках с целью пробуждения этнической идентичности. Рассматривается также вопрос понимания собственного происхожде-

ния и культурной самоидентификации членами польского этноса, ссылаясь, в значительной степени, на категорию народной музыки и ее влияние на этническое сознание.

Ключевые слова: поляки в Украине, этническое сознание, народная музыка, полонийные организации.

Solega D.

REVIVAL OF POLISH CULTURE IN UKRAINE AND THE ROLE OF FOLK MUSIC IN THE PROCESS OF REAWAKENING ETHNIC IDENTITY

The article presents the condition and changes of polish culture in Ukraine, which has been made in XX and XXII century, focusing on the role of polish cultural organizations in reviving ethnic identity. It also discuss the issue of understanding ones origin and cultural self-identification among the people of polish ethnicity, regarding much into the category of folk music and its influence on ethnic identity.

Key words: Poles in Ukraine, ethnic identity, folk music, polish cultural organizations.

Informacje zawarte w tekście są wynikiem analizy badań terenowych, jakie prowadziłam w 2010 i 2011 roku wśród polskiej mniejszości zamieszkałej na Ukrainie, głównie na terytorium Podola (obwody tarnopolski, chmielnicki i winnicki). Badania skupiały się na muzyce tradycyjnej Polaków Ukrainy – stanie jej zachowania, przemianach oraz współczesnym odbiorze. Tematyka niniejszej pracy, pozwala poszerzyć teren badawczy, gdyż specyfikę zjawiska można uznać za ogólnokrajową.

Odrodzenie kultury i świadomości Polaków na Ukrainie stanowi w ostatnich czasach zarówno inspirację dla badaczy, jak i motywację dla aktywistów polskiej kultury na Ukrainie do pracy na rzecz popularyzacji polskiego dziedzictwa i pobudzania polskiej świadomości etnicznej. Jedną z dziedzin, jaką posługują się działacze na rzecz polskiej kultury, jest folklor, a w nim nieoceniona rola muzyki tradycyjnej. Folklor, w tym muzyka, posiadają ogromne znaczenie w procesie kulturotwórczym – po jego stanie możemy wnioskować o ogólnej kondycji kultury danej społeczności (zwłaszcza w warunkach pogranicznych), a obserwacje jego przemian i zaniku mogą przyczynić się do głębszego zrozumienia procesów, jakie zachodzą wewnątrz da-

nej grupy. Zmiany, jakie nastąpiły w rozumieniu muzyki tradycyjnej wśród polskiej społeczności, są wyraźne i nie sposób nie poddać ich próbie analizy, a w pewnym stopniu możemy również pokusić się o próbę porównania cech tych zmian do przemian w samoidentyfikacji kulturowej i narodowej polskiej społeczności na Ukrainie.

Polska kultura i folklor w świetle przemian XX wieku

Polacy stanowią jedną z największych grup mniejszościowych na Ukrainie, której historia sięga XVII wieku. Przez stulecia ludność polska tworzyła zwarte osiedla zwłaszcza na terytorium zachodniej Ukrainy, gdzie rozwijała swoją kulturę i budowała relacje z innymi otaczającymi ją grupami etnicznymi – ukraińskimi, żydowskimi, rosyjskimi i innymi. Relacje te miały ogromny wpływ na ich kulturę, głównie w takich dziedzinach jak język i gwara, muzyka i taniec, ornamentyka czy folklor obrzędowy. Różnice religijne między Polakami a Ukraińcami przyczyniały się do podtrzymania świadomości odrębności etnicznej, znajomości polskiej mowy oraz polskich tradycji. XX wiek przyniósł ogromne zmiany w sytuacji omawianego etosu. Gdy na tereny Ukrainy wkroczył ustrój socjalistyczny i sowiecki reżim, a na zachodniej części terytorium po II wojnie światowej granice uległy zmianie, polskie tradycje ludowe i narodowe musiały pozostać w ukryciu. [6, s.17] Już w latach 30-tych XX wieku zaczęło się masowe zamykanie szkół i polskich kościołów, a także deportacja ludzi polskiego pochodzenia na Sybir oraz do Kazachstanu, co powodowało zubożenie kultury i sprzyjało zanikowi tradycji ludowych. [7, s.37] Możliwe, iż przyczynił się do tego również zakaz działalności w szkołach zespołów folklorystycznych, kultywujących polskie tradycje narodowe [2, s.250].

Powszechna ilość małżeństw mieszanych sprawiła, iż zanikał stopień świadomości etnicznej, język polski wychodził z powszechnego użytku, a tradycyjne zwyczaje i folklor, w tym muzyczny, były zastępowane ukraińskimi. Taka sytuacja najwcześniej zaczęła mieć miejsce na terenach środkowej Ukrainy, a po II wojnie światowej także w zachodnich częściach kraju, gdy wysiedlono zeń ok. 850 tys. Polaków. Rozluźnienie więzi rodzinnych oraz lokalnych na skutek przymusowych migracji przyczyniło się do zaniku powszechności języka polskiego w codziennym życiu, a po nim do zaniku świadomości odrębności kulturowej. Z drugiej strony, pewna świadomość etniczna zachowała się wśród tzw. mazurskich wsi, czyli miejsc za-

mieszkałych przez Polaków niższej warstwy społecznej, wraz z wtapiającą się między nich zubożałą szlachtą polską. Ich grupy, zmieszane z narodem ukraińskim, najdłużej zachowały polski język gwarowy i folklor [3, s.35].

Okres ustroju socjalistycznego przyczynił się do jeszcze większego zaniku polskich treści kulturowych. Mniejszość polska, jako jedyna z mniejszości na Ukrainie, ulegała wysoko postępującej ukrajinizacji, podczas gdy inne grupy wraz z narodem ukraińskim, ulegały rusyfikacji [3, s.14]. Ukrajinizacji uległy całe pokolenia, nierzadko całkowicie tracąc zdolność posługiwania się rodzimym językiem. Powszechny zakaz używania języka polskiego przyczynił się do zaniku polskiego folkloru muzycznego, choć jeszcze w wielu miejscach można było usłyszeć polskie pieśni podczas większych zgromadzeń, jakimi przykładowo były wesela. Z biegiem czasu i tam zaczęły dominować pieśni ukraińskie, wypierając folklor polski, co spowodowane było coraz większym rozrzedzeniem pierwiastka polskiego w żywiole ukraińskim.

Nie sposób nie wspomnieć o znaczącej roli kościoła katolickiego w procesie zmian kulturowych. Kościół przez wieki stanowił ostoję polskości, a katolicyzm był pierwszym kryterium w odróżnieniu pochodzenia etnicznego jednostki, gdyż tradycje religijne były starannie pielęgnowane. Kościół przynosił wartości patriotyczne i był przekąźnikiem polskiej mowy – modlitwy oraz sama liturgia odprawiana była w języku polskim, po polsku śpiewano także pieśni religijne. Przy zaniku korzystania z języka polskiego w życiu codziennym i jednoczesnym używaniu jego w kontekście religijnym, stał się on dla wielu Polaków językiem sakralnym, przeznaczonym jedynie do kontaktu ze sferą duchową. Skutkiem ubocznym tego procesu był stopniowy zanik korzystania z repertuaru polskich pieśni ludowych. Kryterium świadomościowe ulegało równoległej zmianie, gdy wraz z językiem ukraińskim do użytku codziennego wkraczał ukraiński folklor, który w ramach odbioru jego jako lokalnego, uznawany zostawał za «swoj». Następowwała zmiana rozumienia własnego tradycyjnego repertuaru muzycznego, gdzie pieśnią typowo polską stawała się pieśń religijna, a pieśnią ludową – pieśń ukraińska.

Dziś znajomość polskich pieśni ludowych pochodzących z przekazu międzypokoleniowego jest niewielka, ale należy zaznaczyć, iż

stan znajomości jest różnorodny¹. W niektórych rodzinach pozostała pamięć o dawnych polskich obyczajach, w innych ograniczona została ona do minimum². Możemy natomiast zauważyć inną rzecz, powoli stającą się równie ciekawym zjawiskiem na gruncie zmian rozumienia folkloru, mianowicie aktualny stan znajomości folkloru polskiego wśród Polaków Ukrainy, którzy na nowo odkrywają swoje pochodzenie i czynnie uczestniczą w procesie odradzającej się polskiej kultury i świadomości etnicznej. Do opisu tego zjawiska niebawem powrócimy.

Różne płaszczyzny samoidentyfikacji

Jak wielokrotnie już przeświadczone w studiach nad świadomością kulturową, istnieje cała gama możliwości samookreślenia etnicznego, występujących zwłaszcza na obszarach kulturowych pograniczy. Z takimi różnorodnymi postawami spotykałam się podczas prowadzonych badań. Wiele osób o polskich korzeniach nie poczuwa łączności z polską kulturą, gdyż dorastanie w ukraińskim środowisku zdeterminowało ich poczucie samoidentyfikacji, sprowadzając ją do zamkniętej w ramy tożsamości narodowej, a ich jedynym aspektem życia świadczącym o polskim pochodzeniu jest wyznanie katolickie³. Osoby takie nie posiadają znajomości polskiego języka (oraz nie wyrażają chęci do jego nauki), chociaż, w przypadku ludzi starszych, używają go jako języka liturgicznego. Postawą przez nich wyrażaną jest uznawanie narodowości ukraińskiej lub braku jednoznacznego samookreślenia się⁴. Zauważalny był też silnie zneutralizowany typ

---

¹ Stan wiedzy na ten temat zależny jest głównie od czynników terytorialnych i stanowych – więcej materiału zachowało się w społecznościach pochodzących z tzw. ludności wiejskiej (zwanej «mazurami») oraz stanowiących zwarte grupy lokalne, mniej zaś w miejscowościach, miejscowa ludność odnosiła się do swych polskich szlacheckich korzeni.

² Respondenci pamiętali, iż przodkowie śpiewali po polsku, nie umieli jednak przytoczyć konkretnych przykładów.

³ Pomimo, iż wyznanie katolickie jest cechą charakteryzującą przede wszystkim polską społeczność, nie możemy bezwzględnie generalizować takiej informacji. Zdarzały się również, że grupy ukraińskie przejmowały religię katolicką. [2, s.56]

⁴ W jednym przypadku spotkałam się ze stwierdzeniem «jestem katolikiem, więc chyba Polakiem». Kryterium religijne jako główny czynnik samookreślenia występuje dość często wśród populacji starszego pokolenia.

postawy, w której jednostki świadome polskiego pochodzenia, pamiętają język polski używany na co dzień w rodzinnym domu, jednak widoczny wpływ antymniejszościowej polityki sowieckiej sprawił, iż «polskość» wyszła przez nie z użycia. Osoby takie posługiwały się ze mną w rozmowie językiem ukraińskim, jednocześnie nie mając nic przeciwko temu, bym mówiła do nich po polsku⁵. Osoby te określały siebie jako Ukraińców polskiego pochodzenia.

Inną postawę wyrażają osoby pochodzące z domów o silnym poczuciu odrębności kulturowej, utrzymujące stałe stosunki z Polską i rodakami w kraju, a jednocześnie będące pomostem między kulturą polską a ukraińską. Członkowie takich rodzin często angażują się w działalność polskich organizacji na Ukrainie. Wielu z nich czuje się obywatelem dwóch narodów jednocześnie, gdzie ojczyzną prywatną jest Ukraina, a ideologiczną – Polska. Jeszcze innymi z kolei są zrywy jednostkowe, gdy dana osoba, zainteresowana historią swojej rodziny, uświadamia sobie korzenie łączące ją z polską kulturą i zaczyna poszerzać swoją wiedzę na temat języka i historii, i nierzadko brać czynny udział w działalności polskich organizacji społeczno-kulturalnych.

Zdarzają się również charakterystyczne przypadki braku własnego samookreślenia, jak przykładowo miało to miejsce pod Chmielnickim we wsi Szaroweczka, gdzie żyją tzw. mazury, mówiący o sobie «my nie wiemy, kto my, czy my Ukraińcy, czy Polacy, my tutejsi».

Powyższa lista nie opisuje wszystkich postaw, gdyż ich wachlarz jest na tyle rozpięty, iż nie sposób jest poznać każde występujące stanowisko. Wynikiem wielkiej ilości małżeństw polsko-ukraińskich jest niemożność spojrzenia na kwestie identyfikacji grupowo, ale należy je rozpatrywać jednostkowo, jako prywatne rozumienie swego pochodzenia etnicznego przez każdą kolejną osobę. Wiele osób polskiego pochodzenia, choćby połowicznego, afiszuje swoją polskość, zarówno też wielu z nich jej nie uznaje. Są również osoby pochodzące w pełni z polskich rodzin, o polskim nazwisku, określających siebie, jako Ukraińców, ponieważ urodzone na ziemiach Ukrainy i wzrastające w otoczeniu ukraińskiej kultury, odbierają ją jako swoją

---

⁵ Zdarzało się słyszeć określenia typu «jestem z polskiej rodziny, ale teraz to już my wszyscy Ukraińcy», które to nie wynikały ze świadomego wyboru identyfikacji z narodem ukraińskim, ale były wynikiem działania czynników polityczno-kulturalnej agitacji.

rodzimą i przyjmują jako naturalny stan rzeczy identyfikację z otaczającym ich etnosem.

Ogromny wpływ na samoświadomość etniczną ma język, jakim rozmawiano w domu rodzinnym, gdyż właśnie poprzez zanik języka polskiego w życiu codziennym zanikała świadomość polskiego pochodzenia. Świadomość językowa posiada ogromny wpływ na istnienie danej grupy, kontynuację własnej kultury oraz poczucie tożsamości. [1, s.216] W domach, w których pamięć polskich korzeni została zachowana, młodsze pokolenie potrafi porozumiewać się polskim językiem przynajmniej w stopniu komunikatywnym. Wiele rodzin straciła jednak znajomość języka, nawet jeśli przeważają w nich osoby polskiego pochodzenia. Pomocnym nie jest przy tym również fakt, iż od jakiegoś czasu wzrosła ilość mszy katolickich odprawianych w języku ukraińskim, a liturgie w polskim języku odprawiane są dość rzadko (jedna lub dwie na tydzień) i ściągają przede wszystkim ludzi starszych. Stan taki przyczynił się i wciąż przyczynia do zmniejszenia ilości osób deklarujących swą polskość.

Rola folkloru muzycznego w działaniach na rzecz pobudzenia świadomości etnicznej

W obecnych czasach o edukację językową starają się różnego typu organizacje polonijne oraz ośrodki edukacyjne. Powstanie takich instytucji przyczyniło się do rozpoczęcia procesu odradzania się świadomości kulturowej Polaków Ukrainy. Pierwsze organizacje polonijne zaczęły powstawać w końcu lat 80-tych, by po roku 1991 uzyskać pełną możliwość działań. Zostały wtenczas powołane do życia organizacje mniejszościowe, kulturalne, szkoły polskie, bądź polskie fakultety w szkołach ukraińskich, domy polskie, itp.

Głównym zadaniem organizacji polonijnych było i jest zrzeszanie ludzi polskiego pochodzenia w celu pobudzenia wśród nich samoświadomości narodowej, szerzenia umiejętności posługiwania się polskim językiem oraz wiedzy na temat polskiej historii i kultury, a także pomoc w kontaktach z rodzinami mieszkającymi w Polsce wraz z możliwością łatwiejszego przekraczania granicy polsko-ukraińskiej (w późniejszym okresie również pomoc w uzyskaniu Karty Polaka) i organizacja pomocy materialnej najbardziej potrzebującym. Dwie pierwsze i zarazem największe organizacje o charakterze ogólnokrajowym – Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie z biurem w Kijowie i Lwowie, oraz Związek Polaków na Ukrainie z siedzibą w Ki-

jowie – stały się związkami, których zadaniem była również pomoc i wsparcie dla mniejszych organizacji lokalnych w ich powstawaniu i realizowaniu postawionych przez nich celów. Dlatego też, mając wsparcie centralne, w wielu miastach i miasteczkach Ukrainy, gdzie procent ludności przyznającej się do polskich korzeni był znaczny, zaczęły powstawać lokalne organizacje i związki Polaków.

Praca kulturalnooświatowa stała się najważniejszym punktem działań wielu organizacji. Oprócz pracy czysto edukacyjnej, jednostki takie starały się szerzyć wiedzę o polskiej kulturze, angażując w ten proces takie formy przekazu jak literatura, muzyka, taniec, czy formy obrzędowo-folklorystyczne. Naturalną koleją rzeczy było powstawanie różnego rodzaju ugrupowań i kółek osób zainteresowanych daną dziedziną kultury, a obowiązkiem organizacji było udzielanie pomocy i wsparcia dla tychże grup w ich działaniach i rozwoju. W ten sposób przy organizacjach zaczęły powstawać muzyczne zespoły artystyczne, wykonywujące utwory w polskim języku – w tym pieśni tradycyjne, których przemiany można uznać za istotne w procesie budowania nowej tożsamości kulturowej.

Celem głównym takich zespołów muzycznych jest prezentacja polskiej kultury szerszemu gronu zarówno na płaszczyźnie wewnętrznej – wśród Polaków mieszkających na Ukrainie oraz zewnętrznej – ogółowi społeczeństwa. Odbiór prezentacji na obu płaszczyznach związany jest z różnymi funkcjami muzyki. W pierwszym przypadku – wewnętrznym – muzyka pobudza poczucie świadomości etnicznej, pełni funkcje dydaktyczne niosąc informacje o języku i kulturze własnej grupy (zwłaszcza w przypadku pieśni tradycyjnych), pełni w końcu funkcję konsolidującą, dzięki której wykonawcy i odbiorcy mogą poczuć silną więź, jaka łączy ich z uwagą na wspólne pochodzenie. Druga, zewnętrzna płaszczyzna przekazu związana jest ściśle z formą edukacyjną, ukazującą kulturę narodu bliskiego etnicznie, a jednak kulturowo odrębnego, stanowiącego jedną największych mniejszości narodowych kraju. W obu przypadkach również nie należy zapominać o funkcji rozrywkowej, gdzie obie grupy słuchaczy mogą odbierać prezentowany materiał jedynie w formie rozrywki. Jednak muzyka i pieśni stanowią bardzo silny element edukacyjny. Jak przekazuje kierowniczka zespołu «Jaskółka» z Kijowa, Wiktorii Radik, muzyka wraz z całą sceniczną oprawą – strojami i tańcami – przyciąga potencjalnego zainteresowanego polską kulturą jako pierwsza. Ludzie nie przychodzą na koncert posłuchać języka, tylko

pieśni, ale często kończy się tym, iż zafascynowani pieśniami ludzie polskiego pochodzenia idą na kurs języka polskiego⁶.

Współpraca pomiędzy związkami polonijnymi a zespołami muzycznymi jest zazwyczaj bardzo ścisła⁷, gdyż same założenia programowe obu instytucji w dużej mierze pokrywają się. Korzyści, jakie płyną z takiej współpracy są obustronne – polegają na pomocy w kwestiach organizacyjnych i materialnych (wynajem sali, pomoc opiekuna merytorycznego, pomoc w uzyskaniu funduszy), ale także wynika z nich promocja obopólnej działalności organizacji oraz zespołów muzycznych. Ważnym elementem jest też możliwość aktywizacji lokalnej społeczności, czego efekt widać szczególnie wśród starszych pokoleń populacji mniejszych miejscowości. Zdarza się również, iż pomoc w kwestiach technicznych niosą zespołom placówki ukraińskie oraz kościoły katolickie.

Repertuar polskich zespołów musi być i jest różnorodny. Grupa, prezentując polską muzykę w obcym kraju, musi nieść sobą ducha patriotyzmu i miłości do ojczyzny, musi przekazywać informacje o kulturze i historii kraju, religii i obyczajach. Dlatego w repertuarze grup można znaleźć pieśni patriotyczne, religijne i kolędy, pieśni tradycyjne oraz pieśni popularne. Nierzadko spotkać się można również z wykorzystaniem pieśni ukraińskich, zwłaszcza podczas występów na terenie Polski, aby ukazać specyfikę kultury regionu ukraińskiego.

Członkami towarzystw polonijnych i/lub ich założycielami, często są osoby o wyższym wykształceniu, nierzadko związani z pracą naukową lub edukacją, pracujące na co dzień z językiem polskim. Są oni często prowadzonymi wielu akcji kulturalnych, zarówno w kwestii organizacji jak i obejmowania opieką merytoryczną i techniczną grup związanych z daną organizacją, w tym między innymi zespołów muzycznych. Chętnych do wspólnej pracy na rzecz polskiej kultury jest dużo – zazwyczaj ludzie zafascynowani polskim językiem czy też estetyką polskich pieśni sami zgłaszają się z chęcią uczestnictwa w zespole. Motywacje członkostwa najczęściej wiążą się z przywiązaniem do rodzinnych tradycji przekazywanych w domu lub wręcz

---

⁶ Z rozmowy w kwietniu 2010 r. z Wiktorią Radik, kierowniczką zespołu «Jaskółka» z Kijowa.

⁷ Przykładem może być Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej (TKPZL), posiadające ponad 20 oddziałów w całym okręgu lwowskim i oferujące wsparcie kilkunastu polskim zespołom muzycznym [5].

odwrotnie – z niemiłym faktem odcięcia od kultury przodków i chęcią powrotu w jej zasięgi. Dla niektórych ludzi możliwość posługiwania się polską mową po kilkudziesięciu latach represji była jak wyzwolenie, dlatego też starali się oni szukać miejsc, w jakich mogliby używać polskiego języka. Możliwość śpiewania po polsku wiąże się z podwójnym okazywaniem przywiązania do tradycji – wchodzi tutaj w grę czynnik nie tylko emocjonalny, ale i estetyczny, ukazujący piękno polskiej mowy i pieśni. Ważne dla nich także jest jednocześnie się z innymi Polakami, odczuwanie wspólnej więzi. Utwierdza ich to w przekonaniu, że bycie Polakiem na Ukrainie nie sprowadza się jedynie do posiadania Karty Polaka, ale posiada wyższy wymiar. Dla wielu z nich udział w zespołach muzycznych stanowi również oderwanie się od codzienności i jest formą wypoczynku powiązaną z rozwijaniem pasji oraz kultywowaniem własnej etniczności. Należy zaznaczyć także fakt, iż niemałą rolę odgrywa tu potrzeba auto-prezentacji i wyróżniania się w grupie, również poprzez prezentację kultury odmiennej od głównego nurtu narodowego, która to potrzeba staje się coraz częściej występująca w dzisiejszym świecie i wyraźnie zauważalna.

Członkami organizacji polonijnych oraz działających wewnątrz ich struktur zespołów są zarówno mężczyźni jak i kobiety, choć można zauważyć znaczącą przewagę tych ostatnich w składach zespołów muzycznych. Wynika to z odwiecznej roli kobiety w podtrzymywaniu i kontynuacji tradycji, a także świadomości narodowej i etnicznej. To one dbały zarówno o pamięć zwyczajów wśród przyszłych pokoleń, znajomość tekstów religijnych oraz pieśni ludowych, one też stały na straży przekazu języka, poprzez swą odwieczną rolę matki i babki, mających największy wpływ na kształtowanie się osobowości młodego człowieka [4, s. 240]. Do różnego typu działających przy ośrodkach polonijnych grup próbuje się angażować również dzieci i młodzież, choć w ich przypadku uczestnictwo jest wynikiem działania innych powodów i motywacji. Możliwość taka najczęściej wypływa ze środowiska szkolnego, gdzie w polskich szkołach nauczyciele uczą dzieci nie tylko języka, historii czy geografii, ale także pieśni czy wierszy w polskim języku. Bywa, że takie osoby przystępują w późniejszym wieku do czynnej działalności na rzecz krzewienia polskiej kultury lub uczestnictwa w innych zespołach prezentujących polskie tradycje, związanych już z inną (starszą) grupą wiekową.

Przemiany tradycyjnego repertuaru wobec odrodzonej polskiej kultury

Wrócimy teraz na chwile do repertuaru prezentowanego przez grupy muzyczne. Jego charakter albowiem nie prezentuje jedynie preferencji danej grupy, ale świadczy o ogólnym stanie współczesnej odrodzonej kultury Polaków na Ukrainie oraz wiedzy jej uczestników na temat własnego dziedzictwa i sposobie jego rozumienia.

Spośród wymienionych powyżej gatunków utworów wykorzystywanych w polskich grupach, pieśń ludowa dalej stanowi jeden z podstawowych składników repertuaru. Nie są to jednak te same pieśni ludowe, jakie śpiewali ich przodkowie pokolenia wcześniej. Zanik bezpośredniego przekazu międzypokoleniowego poskutkował brakiem znajomości lokalnych tradycji muzycznych, co w połączeniu z ignorancją instruktorów zespołów wobec źródeł lokalnych spowodowało potrzebę szukania innego dostawcy repertuaru. Najwygodniejszym stał się repertuar zamieszczany w popularnych śpiewnikach ludowych i biesiadnych, wydawanych w Polsce. Wynikiem tego zauważalny jest również problem odróżnienia tego, co stanowi faktycznie pieśń tradycyjną, a co jest za nią uznawane. Pieśniom autorskim, rozpowszechnionym za pomocą mediów, oświaty, harcerstwa i tym podobnych źródeł, często również przypisuje się status piosenki tradycyjnej jedynie z uwagi na fakt, iż są one powszechnie znane⁸. Repertuary te są dość ujednoczone wśród różnych zespołów, bez względu na kategorię wiekową uczestników, czy region pochodzenia i działalności zespołu. Niekiedy zespoły z góry określają swój ramowy repertuar stając się np. zespołami pieśni tradycyjnej, pieśni patriotycznej czy religijnej, jednak i wśród nich znajdujemy często te same, powielane utwory. Jedynie niektóre zespoły potwierdzały czerpanie lub chęć czerpania utworów z lokalnej tradycji muzycznej⁹.

Taki stan rzeczy stanowi swoiste kuriozum, gdyż zespoły nie prezentują swej faktycznej tradycji regionalnej, stanowiącej o ich specy-

---

⁸ Do takich utworów należą m.in. *Hej sokoly, Góralko Halko, Czerwony pas, Góralu, czy ci nie żal*.

⁹ Podczas badań parę razy zadałam pytanie, czy nikt z osób reanimujących polski folklor nie próbował czerpać z tradycji lokalnych i zbierać pieśni wśród starszego pokolenia, na co zazwyczaj odpowiadano, iż nikt nawet o tym nie pomyślał. W Gródku Podolskim oraz w Chmielniku wspomniano jednak o prowadzonych niegdyś akcjach zbierania folkloru, jednak zebrany materiał nie został przetworzony, a rozmówcy nawet nie potrafili określić, gdzie się on aktualnie znajduje.

ficznym charakterze – lokalnym, gdyż w ośrodkach polskiego nasiedlenia występowały znaczne niekiedy różnice lokalne – ani nie nawiązują do tak zwanej kultury kresowej w powszechnym jej rozumieniu, ale prezentuje ujednocioną kulturę «przywiezioną z Polski». Możliwe, iż powodem takiego stanowiska jest odwołanie się do repertuaru pochodzącego zza polskiej granicy jako do ideologicznie najbardziej wartościowego, najbliższego pierwowzorowi. Wpływa to na jednolity wizerunek polskiej kultury na ziemiach ukraińskich, tak niejednorodnej w swym wcześniejszym wyglądzie. Można zaobserwować jeszcze jedną charakterystyczną rzecz, dotyczącą prezentacji tejże kultury: grupy muzyczne prezentując ją na obszarze Ukrainy, ukazują ją jako czysto polską i ujednocioną, natomiast podczas wyjazdów do Polski, przy okazji różnego rodzaju uroczystości (np. festiwal kultury kresowej), starają się one podkreślić swoją «kresowość», wykonując utwory ukraińskie lub w jakiś sposób będące w ogólnym odbiorze łączone z kulturą kresową.

Analizując powyższe, możemy pokusić się o pewne analogie wobec charakterystyki odrodzonej kultury polskiej na Ukrainie. Obrazuje nam to sytuacja edukacji językowej, gdzie przede wszystkim kładzie się nacisk na naukę poprawnej polszczyzny nie zwracając większej uwagi na specyfikę dialektu danego regionu. Nie jest oczywiście taki stan rzeczą wyjątkową, gdyż i w Polsce w większości regionów dialekty zostały wycofane z powszechnego użytku i zastąpione literacką polszczyzną, jednak istnieje ryzyko, iż może to doprowadzić do całkowitego zaniku wiedzy o poszczególnych regionach kresowych. Również istnieje ryzyko, iż poczucie tożsamości etnicznej będzie wiązało się jedynie z odwoływaniem się do ideologicznej ojczyzny i ziemi ojczystej pozostającej za obecną zachodnią granicą Ukrainy, a nie do swojego regionu – zatraci się «tutejszość» w odniesieniu do polskiego kontekstu. Trudno zaprzeczyć, iż właśnie to charakterystyczne połączenie polskiej kultury i wpływów kultury ukraińskiej świadczyło o regionalnej specyfice polskiej grupy etnicznej. Łatwo zauważyć zatem, iż odradzająca się kultura stanowi dość ujednocioną konstrukcję opartą na korzystaniu z podobnych wzorców, czy to językowych, czy muzycznych, pochodzących w głównej mierze z terytorium Polski oraz na marginalizowaniu znaczenia wpływu kultury własnego regionu. Możliwe, iż dla młodych pokoleń polskiej mniejszości w kontekście polskości przestanie mieć znaczenie to, z jakiego regionu pochodzą i czym charakteryzowała się jego kultura w czasach jego przynależności do ziem Polski, a tym, co bę-

dzie miało wartość, będzie fakt posiadania polskich korzeni, ale nie tych łączących ich z geograficznym miejscem pochodzenia, ale tych sięgających gdzieś poza granicę polsko-ukraińską.

Trudno zaprzeczyć, iż w ostatnich dziesięcioleciach nastąpiła re-interpretacja wzorców tożsamościowych. Możliwość wyboru spośród wielu opcji tożsamościowych przyczyniła się w wielu przypadkach, nie tylko w kontekście Polaków Ukrainy, do prób poszukiwania swego ja w wielokulturowym społeczeństwie, które często wiąże się z odkrywaniem na nowo własnej kultury lub kultury przodków. W przypadku polskiej mniejszości na Ukrainie również widać tendencję powrotu do korzeni. Trudno jednak obecnie określić, czym jest w ich przypadku «polskość» i co stanowi jej trzon, gdyż i tutaj mamy styczność z wieloma wzorcami i z mnogością postaw, a także wielorakim sposobem definiowania etnonimu «Polak». Można zatem powiedzieć, iż widnieje potrzeba zdefiniowania na nowo tych pojęć i rozpatrzenia ich na wielu płaszczyznach. Jedną z nich jest kultura i tradycyjny folklor, którym aktywiści polskiego środowiska próbują wzbudzić wśród mieszkańców polskiego pochodzenia potrzebę dotarcia do własnego dziedzictwa i odkrycia go na nowo. Trudno nie doceniać jego roli, gdyż, jak zauważyliśmy w tekście, nie tylko jest środkiem do pobudzenia świadomości i pamięci o pochodzeniu przodków, ale także potrafi zobrazować kondycję kultury Polaków na Ukrainie.

Bibliografia:

1. Benedyktowicz Zbigniew, Markowska Danuta, O niektórych problemach identyfikacji kulturowej w procesach porozumiewania się, [w:] Etnografia Polska, t. XXIII, z. 2, 1979 Warszawa, s. 205-236.
2. Kupczak Janusz, Polacy na Ukrainie w latach 1921-1939, Wrocław 1994.
3. Podole i Wołyń. Szkice etnograficzne, pod red. Łukasza Smyrskiego i Magdaleny Zowczak, Warszawa 2003.
4. Smolińska Teresa, Współczesna rodzina nosicielem tradycyjnego folkloru religijnego, [w:] Folklor – sacrum – religia, red. J. Bartmiński, M. Jasińska-Wojtkowska, Lublin 1995.
5. Ulotka informacyjna pt. 20 lat Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej.
6. Wachnina Larysa, Pieśni ludowe Polaków Ukrainy, Kijów 2002. / Вахніна Л., Пісенна культура польської діаспори України, Київ 2002.
7. Wachnina Larysa, Польська епічна традиція в Україні (проблеми виконавства), [w:] Усна Епіка: етнічні традиції та виконавство, Кijów 1997, s. 37-42.